

LÁBADY TAMÁS*

A MAGÁNJOG ALAPTÖRVÉNYI ÁRNYALATAIRÓL

Sokáig azt gondoltam – és ez meggyőződésemmé is vált –, hogy az embernek 40 éves kora felett már nem szülehetnek új barátai. Idősödő korban az ember már nem köt új barátságokat. A barátság a gyermek- és ifjúkor ajándéka, amikor a kölcsönös bizalom, ragaszkodás és szeretet kötelékének még van jövője. Jóval túl az élet derekán már ilyen összetartozások nem szövődnek. Mások mellett Tattay Levente ékes cáfolata ennek a mélyen belém ivódott gondolatnak, aki azt a fejemből kiverte. Tanártársként ismertem meg őt a Pázmányon, és rövid idő alatt kollégai barátság szövődött közöttünk. Nem lettünk kávéházi barátok, nem drukkoltunk együtt a világbajnokságokon, az olimpián, nem terveztük, hogy majd mi fogjuk megváltani a világot, mert azt már mindketten tudtuk, hogy a megváltás beteljesedett. Csak beszélgettünk. Hetenként alig néhány percet. Tudományos-szakmai kérdésekről, oktatásról, univerzitásról, a Campusról, tanár-diák viszonyról, egy-egy új szakkönyvről, vagy éppen a legújabb törvényhozások labirintusáról, útvesztőiről. Legtöbbször csak tanári szobáink küszöbén állva. De ezek a rövid beszélgetések észrevétlenül kollégai-szakmai barátsággá nemesültek. Az idősödő emberek érett találkozása ez, amely nem kevesebb és nem több, mint az ifjúkori barátság árnyalata. Illő, hogy Tattay tanár úr kerek születésnapján az árnyalati jogi összefüggésekkel emlékeztessem erre az árnyalatra, és ezzel fejezzem ki köszönetemet, hogy jóval 40 év felett szakmai-kollégai barátot találtam benne.

* * *

1. Illyés Gyula *A törvényhozóhoz* címzett ódájában jogot rendelni kíván az árnyalatnak. Az árnyalatnak, min a holnap rajza áll, s a kivételnek, melyből lesz

* Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Magánjogi és Kereskedelmi Jogi Tanszék.

talán holnapra szabály. Az Alaptörvénynek a magánjogi jogviszonyokba való betüremkedése az árnyalat joga. Az árnyalat joga egyfelől azért, mert közösségi vonatkozásokkal árnyalja a magánjogot, holott a magánjog lényegében véve és szükségképpen individualista jogrend, amelynek középpontjában az egyén áll, és amelynek funkciója fogalmi szükségszerűséggel az egyéni érdekvédelem. Mégis, az Alaptörvény szellemének oly erővel kell munkálkodnia a magánjogban, hogy ez az individualista jogrend megszűnjön az „önzés Bibliája” lenni, ahogyan a magánjogot Heine nevezte. Éppen a közösségi vonatkozásokkal való feltöltődés által valósítható meg ez az átnemesülés.

Másfelől az Alaptörvény magánjogi relációja azért az árnyalat joga, mert az Alaptörvény egyes tételeinek és egész szellemének, értékrendjének a besodródása a magánjogba, a magánjog erkölcsi tartalmának a gazdagodását jelenti, amely fejlődési irányt nevezhetjük a magánjog etizálódásának, ahogy a német civiljogtudomány a *Grundgesetz*-cel összefüggésben nevezi azt. Ez a folyamat nem más, mint „*ethische Aufladung*”, a magánjog etikai feltöltődése.

Az Alaptörvénnyel összefüggésben különösen aktuális felidézni az Alkotmánybíróság egy korai határozatának azt a tételét, amely szerint nemcsak az állami szervek, így a bíróságok működésének kell szigorúan összhangba lenni az Alkotmánnyal, hanem az Alaptörvény egész fogalmi kultúrájának és értékrendjének át kell hatnia a teljes társadalmat, így a magánjogi jogalkalmazást is. Amikor tehát az Alaptörvény *R) Cikke* rendelkezéséről szövelünk, azaz arról, hogy az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének az alapja, továbbá, hogy az Alaptörvény mindenkire nézve kötelező, akkor nemcsak az Alaptörvény egyes formális rendelkezéseire, hanem arra is gondolni kell, hogy az Alaptörvénynek értékrendje, értéktartalma is van, amelynek kibontása és ezeknek az értékeknek a konkrét jogalkalmazási gyakorlatban való transzformálása az, amely egyedül képes igazán élővé tenni az Alaptörvényt.

Az Alaptörvény *Nemzeti Hitvallása* például korántsem kizárólag valamiféle közjogi imádság, hanem nagyon is értékhozó, sőt konkrét normatartalmat is magában rejt a polgári jog számára, amelyet a törvényhozónak és a polgári jogviszonyok elbírálása körében a jogalkalmazónak érvényesítenie kell.

A jogszabályok, így a magánjogi jogszabályok értelmezésére vonatkozó formális jogparancsot az Alaptörvény 28. *Cikke* tartalmazza, amely szerint a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.

2. Az alkalmazásnak ez az alkotmányos szempontja ugyanakkor a másik oldalról, a magánjog oldaláról is jogparancs. Bár a hatályos Ptk. expressis

verbis ezt nem mondja ki – implicite azonban természetesen ma is jogalkalmazási követelmény és felelősség –, de a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) alapelvi szinten az egész Kódex értelmezési szabályává teszi, hogy a törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni. A Kódex rögtön, az Első Könyv 2. §-ának az összes Könyvre kiható főszabályává emeli ezt az értelmezési parancsot, ezzel pedig a teljes alaptörvényi kultúrát recipiálja az egész magánjogba.

Az alkotmányos rend alapjait az Alaptörvény fekteti le, egyebek között annak egyenes kimondásával, hogy az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének az alapja. Az új Ptk. és természetesen az egyéb magánjogi jogszabályok rendelkezéseit tehát az Alaptörvénnyel koherens összefüggésben kell értelmezni, a kölcsönös, mindkét oldalról – vagyis közjogi és magánjogi aspektusból egyaránt – kimondott jogtételek szerint. Az, hogy az egyéb magánjogi jogszabályok értelmezésének is ki kell fejezniük az Alaptörvénnyel való koherenciát, következik a 2. § másik rendelkezéséből, azaz abból, hogy a Ptk.-n kívüli magánjogi jogszabályokat a Ptk.-val – ennek folytán az Alaptörvénnyel – összhangban kell értelmezni.

Az Alaptörvény és a magánjogi jogalkalmazás elsődleges kapcsolódási tereuma így az alkalmazandó magánjogi jogszabályoknak az Alaptörvénnyel való összhang szerinti értelmezése. Ez az értelmezés pedig jóval több, mint rendszer-tani értelmezés, interpretatio systematica. Éspedig azért több, mert a rendszertani értelmezés pusztán a szabályok összefüggését keresi a jogrend egyéb rendelkezéseivel, végső soron az Alaptörvénnyel. Az Alaptörvény 28. Cikke viszont úgy szól, hogy a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Vagyis a szabály magába implicálja a célszerűségi mértékek szerinti, és Rudolf von Jhering által kidolgozott *teleologikus értelmezést* is. Ez pedig mellőzhetetlenné teszi nemcsak az Alaptörvény formális rendelkezéseivel való összefüggések, hanem az Alaptörvény értékeivel, értéktartalmával való relációk összhangjának a feltárását is.

A *teleologikus jogmagyarázat* ugyanis abból indul ki, hogy minden jogszabály értelmes célkitűzésekkel igazságos és helyes eredmény elérésére törekszik. Ezért a cél szerinti értelmezésnek az értelmezett szöveget összhangba kell hozni a törvényi rendezés céljával, és annak az életjelenségnek a gazdasági és erkölcsi kívánalmaival, amelyekre az értelmezett törvényszó vonatkozik. Mindezt az Alaptörvény 28. Cikk második mondata szövegszerűen is kifejezi annak kimondásával, hogy a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy azok a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.

A szabály egyfelől a *metajurisztika világát* emeli be a magánjogi jogalkalmazásba is, hiszen a közjóról, az erkölcsről, a gazdaságos célról szól, másfelől ezeket a szempontokat plauzibilissé is teszi, voltaképpen *vélelmezi*. Ez a presumált szöveg azonban csak jogértelmezési szabály, mégpedig a teleologikus értelmezés alaptörvényi tartalma, és nem a bizonyítási terhet kijelölő *presumptio juris*.

3. Kérdés azonban, hogy az interpretációnak ilyen teoretikus értelmezése hogyan adaptálható a konkrét jogalkalmazási gyakorlatban? Érdemes ezt a folyamatot éppen egy olyan tárgykörben bemutatni, amelyet a Kúria egyik joggyakorlatot elemző csoportja folytatott *az állami és uniós pénzügyi támogatásokkal kapcsolatos perek* gyakorlatában. A témára vonatkozó rendkívül kaotikus és oszcillált joganyag – a különböző szintű és rangú jogszabályok tömege – a grammatikai értelmezés és az interpretatio logica szabályai szerint többféle értelmezést enged meg azzal kapcsolatban, hogy ritkábban a megfizetéssel, többségében viszont a támogatások visszafizetésével kapcsolatos eljárások polgári bírói útra vagy pedig közigazgatási útra tartoznak-e. Ez a többféleség pregnánsan tükröződött vissza a vizsgált bírói gyakorlatban, amelynek során a bíróságok az eljárásokat hol a polgári bíróságok hatáskörébe, hol közigazgatási útra terelték. Ez a huza-vona, pingpongozás viszont odavezetett, hogy számos esetben a perek az államháztartás veszteségével zárultak annak folytán, hogy a polgári bíróságok hatáskörük hiányát állapították meg, közigazgatási úton viszont az igényt egyáltalában nem találták érvényesíthetőnek. A kívánatos homogén és koherens jogalkotás megtörténteig ezekben az ügyekben a cél szerinti, *teleologikus értelmezés* meghatározó szempontja nyilvánvalóan az államháztartási és az európai uniós költségvetési érdekek hathatós biztosítása. Ebből pedig okszerűen következik, hogy ha a közpénzekkel a támogatottak jogukkal visszaélnék, vagy azokat nem rendeltetésszerűen, a támogatási cél szerint használják, kötelesek legyenek azokat a költségvetésbe visszaáramoltatni. A bíróságnak tehát azt az utat kell választania – az Alaptörvény impertáív rendelkezése folytán – legyen az közigazgatási vagy polgári bírósági út, amely úton a költségvetési veszteség megtérül, az államháztartás sérelme orvoslódik. Erre egyébként a bíróságot az Alaptörvény formális szabálya is kifejezetten kötelezi. Az Alaptörvény *N) Cikk (1) bekezdése* szerint ugyanis Magyarország a kiegyensúlyozott és fenntartható költségvetési gazdálkodás elvét érvényesíti, amely elvet a bíróságok feladataik ellátása során *kötelesek tiszteletben tartani*. Márpedig ezekben az ügyekben súlyos költségvetési milliókról van szó, amelyek a kiegyensúlyozott költségvetést feltétlenül érintik. Azokban a bírósági döntésekben mutatkozik meg tehát

az Alaptörvény szelleme, amelyek az anyagi igazságnak megfelelő és az államháztartást a károsodástól megóvó ítéletekkel zárultak.

Az Alaptörvény formális jogparancsának a magánjogba való közvetlen besodródásától függetlenül a bíróságnak erre az eredményre kell jutnia az Alaptörvény *preambulumába* foglalt elvi szempontok alapján is, mert az az állam és szervei – köztük a bíróságok – kötelezettségévé teszi az *igazság* kiteljesedésén való munkálkodást és a *méltányos* ügyintézkést. A magánjogi jogalkalmazás igazságossági kívánalma tehát az Alaptörvény szintjén jelenik meg, és ha ennek során a bíróságnak nem is kell feltétlenül eljutnia addig a hitvallásig, amit Shakespeare *A velencei kalmár*-ban Bassanio szájába ad, hogy ti.: „Nagy igazságért egy kis jogtalanság/Csak az ördög zálogát üti el.”, de annyi bizonyos, hogy a bíróságnak ma már meg kell haladnia a volt Alkotmánybíróság elévülési határozatában kimondott, elhíresült és botránykövé vált azt a tételt, hogy „A mindig részleges és szubjektív igazságosságnál a tárgyi és formális ismérvekre támaszkodó jogbiztonság előbbrevaló.” Az árnyalat jogához tartozik, hogy az Alaptörvény igazságossági értéktartalma esetenként uralja magát a formális jogszabályi rendelkezést.

4. A másik kérdés – természetesen sok egyéb mellett – amelyet a magánjog és az Alaptörvény összefüggésében indokolt megvizsgálni: *a magánjog alkotmányjogiasodása, konstitucionalizálása*, azaz annak eldöntése, hogy a jogalkalmazási gyakorlat a magánjogi jogviszonyok egy bizonyos körét közvetlenül az Alaptörvényre hivatkozással elbíráhatja-e. A kérdés az alkotmányos alapjogoknak a magánjogi jogviszonyokra – elsősorban a magánjog személyiségvédelmére – történő közvetlen kihatása körében merül fel úgy, ahogy a német Alkotmánybíróság a bérbeadó és a lakásbérlő közötti kuriózus jogvitát közvetlenül a *Grundgesetz* alapján bírálta el. Eszerint az, hogy a tulajdonos bérbeadó nem engedélyezi ingatlana bérlőjének a parabolaantenna felszerelését a bérlemény homlokzatára, sérti a bérlőnek a szabad tájékozódáshoz való és a Grundgesetzben biztosított alkotmányos alapjogát. Ezért a bíróság utat engedett a bérlő alapjogának érvényesítéséhez. Hozhat-e a magyar polgári bíróság ehhez hasonló tényállású perekben az Alaptörvény adott rendelkezéseivel indokolt ítéletet?

Számos külföldi ország magánjogi jogviszonyokat érintő ítélezési gyakorlatában tetten érhető, hogy a bíróságok a magánjogi jogvitát ehhez az ügyszóhoz hasonlóan közvetlenül az Alkotmány rendelkezései alapján oldják meg. Az USA-ban a legutóbbi évtizedben az ún. béranyasággal kapcsolatos, a magánautonómia és a szerződési szabadság magánjogi alapelve, valamint az emberi méltóság és a vérségi kapcsolathoz való alkotmányos alapjog kollíziója foglalkoztatta a jogalkal-

mazást, míg Németországban pl. a vagyontalan hozzátartozó kezességvállalása magánjogi érvényességének a szociális alapjogokkal való alaptörvényi összhangja, továbbá más – a szociális alapjogokkal kapcsolatos kérdésekkel együtt – került a jogászi érdeklődés és a jogászi kritikák fényébe. Ezek a jogalkalmazási lépések alkotmányos alapjogi követelményeket érvényesítenek a magánjog világában.

Ismert az a polemikus gondolatváltás, amelyet Vékás professzorral folytatott ennek az írásnak a szerzője a jogirodalomban az új Ptk. kodifikációjának kezdetekor, a 2000-es évek elején. A cikkíró elsősorban Nipperdey, a Német Szövetségi Legfelső Munkaügyi Bíróság tiszteletreméltó volt elnöke és Helmut Coing professzor „*unmittelbare Drittwirkung der Grundrechte*” elnevezés alatt kidolgozott teóriája nyomán arra az álláspontra helyezkedett, hogy az alkotmányos alapjogoknak a magánjogi jogviszonyok alanyaira közvetlen hatása van. Vagyis az alkotmányos alapjogok alkalmasint magánjogi alanyi jogokká és kötelezettségekké transzformálódva vannak jelen a magánjogi jogviszonyokban. E tézisszerűen összefoglalt álláspont szerint a bíróságok az alapjogokra vonatkozó szabályokat minden olyan esetben, amikor magánjogi jogszabályok az alkotmányos szempontokat a magánjogi jogviszonyok irányába nem közvetítik, közvetlenül alkalmazhatják. Ilyen esetekben a polgári bíróságok közvetlenül az Alkotmány vagy az Alkotmánybíróság határozata alapján jogosultak, egyben kötelesek is a jogvitát eldönteni. Az álláspont alátámasztására számos, a gyakorlatban is manifesztálódó jogkérdés közül ezúttal mindössze két esetkört indokolt felhívni. A hozzátartozó halála miatti nem vagyoni kártérítés iránti perekben a Legfelsőbb Bíróság valamennyi ítéletében a marasztalás jogalapjaként a család védelméről szóló alkotmányi rendelkezést, az Alkotmány 15. §-át hívta fel azzal, hogy a hozzátartozóknak a *teljes családban éléshez* fűződő – alkotmányban biztosított – személyiségi joga sérült. Ilyen személyiségi jogot ugyanis a hatályos Ptk. nem statuál. A másik esetkörben pedig a közszereplők jó hírnévhez fűződő enyhébb személyiségi jogi védelmét – azaz fokozottabb tűrési szintjét – a bíróságok – így a Legfelsőbb Bíróság is – kizárólag az Alkotmánybíróság 36/1994. számú határozatának az Alkotmányból levezetett álláspontjával indokolták.

Ezzel a nézettel szemben Vékás professzor – ugyancsak főként német szakirodalmi megtámogatással kialakított – véleménye szerint attól, hogy a polgári bíróságok az alkotmányos alapjogok védelmezésére is kötelezettek, a magánjogi jogviszonyok alanyait nem kell és nem is szabad az alapjogi normák közvetlen jogosultjának vagy kötelezettjének tekinteni. A magánjog alkotmányjogiasításában rejülő veszélyekre hívja fel a figyelmet, és végső konklúziója az, hogy az alkotmányos alapjogok és értékek csak közvetetten, *magánjogi jogszabályok útján és által* gyakorolhatnak alakító befolyást a magánjogi jogviszonyokra.

Anélkül, hogy a polémia Vékás professzorral folytatódna, rá kell világítani arra, hogy Magyarország Alaptörvénye ebben a relációban feltétlenül szükségelteti az újragondolást. Akkor, amikor a magánjog alkotmányjogiasításának veszélyét – pl. az USA SC gyakorlatára utalással – el kell ismerni, szükséges hangsúlyozni egyfelől azt, hogy ez a veszély nem kell, hogy visszatartsa a bíróságokat az Alaptörvény megfelelő alapjogi rendelkezésére történő kiegészítő hivatkozástól, másfelől azt is ki kell emelni, hogy az Alaptörvény *metajurisztikus értékrendjének* a befogadására és a magánjog szabályrendszerébe emelésére kiválóan használhatók a Ptk. alapelvei, a generálklauzulák, különösen a jóhiszeműség és tisztesség alapelve, vagy a nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző szerződések semmissé nyilvánító rendelkezése. Mindezek mellett azonban kézenfekvő, sőt a napnál is világosabb a szoros összefüggés az alkotmányos alapjogok és a magánjog által védett személyiségi jogok között.

Az új Ptk. személyiségi jogok védelméről szóló generálklauzulája – különösen annak két elemből való felépítése – alapján teljesen nyilvánvaló, hogy abba gyökerezve valamennyi személyiségi jog, így az ott nem nevesítettek és az újabban keletkezettek is magánjogi védelmet élveznek. Csakhogy a magánjogi személyiségi jogok egy része éppen az Alaptörvényben deklarált alapjogok között találja meg a maga tényállását. Vagyis az új Ptk. személyiségi jogi generálklauzulája, azaz az, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy személyiségét – a megadott korlátok között – szabadon érvényesíthesse, illetőleg hogy az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, egyes alapjogi tényállásokat is oltalmába helyez.

Például a *lelkiismereti és vallásszabadsághoz* fűződő személyiségi jog kizárólag az Alaptörvény *VII. Cikk* ugyanezen tartalmú alapjogából deriválható. Vagyis az alkotmányos alapjog magánjogi személyiségvédelemmé transzformálódik, ha az alapjog alanyi jogként magánjogi tényállásban lesz manifeszt. És hogy lehet, azzal kapcsolatban talán elegendő utalni az Alkotmánybíróság első abortusz határozatára, amely kimondta, hogy az abortusz végrehajtását az orvos lelkiismereti okból megtagadhatja, mert a munkáltatói kötelezés nem eredményezheti, hogy önmagával meghasonlásba kerüljön, s ezt a jogát az orvos közvetlenül az Alkotmányra hivatkozással egyenesen bíróság előtt is érvényesítheti. Vagy hivatkozhatunk arra a Legfelsőbb Bíróságon (Kúrián) befejeződött konkrét perre, amelyben a bíróság közvetlenül az Alkotmány alapján bírálta el a lelkeszi hivatásra készülő teológus hallgató kizárását a felekezeti főiskoláról azért, mert magát nyíltan homoszexuálisnak vallotta, és ezt a szexuális irányultságát hirdette is.

Noha kétségtelenül igaz, hogy a magánjogi személyiségvédelem köre nem azonos az alkotmányos alapjogok katalógusával, az Alaptörvény és a magánjog összefüggéseit vizsgálva fel kell ismerni, hogy bizonyos alapjogok megsértése a személyiségi jogok megsértése körében is szankcionált. Ezek egyrészt „kétfedelű” alanyi jogok, azaz a nevesített személyhez fűződő jogok egyúttal tételzett alapjogok is (pl. az élethez, egészséghez, testi épséghez fűződő jogok), másrészt a nevesített személyiségi jogok valóságos tartalmát az Alaptörvény hasonló alapjogi rendelkezései adják (pl. a személyes szabadsághoz, a magánélethez és a magánlakáshoz fűződő jogok), amely magánjogi szabályokat az alapjogi alkotmányos tartalmuk – Grosschmid kifejezését idecítva – „tölti ki béllel”. Végül a harmadik esetkörbe azok – a már példával elemzett – alkotmányos alapjogok tartoznak, amelyek védelmét az államnak elsősorban közjogi eszközökkel kell biztosítani, de amelyek individuális jogsértéssé transzformálódva magánjogi személyiségvédelmi tényállássá is válnak. Idetartozónak kell tekintenünk – a már elemzett lelkiismereti és vallásszabadságon túl – egyebek között az ember alapvető közösségi jogait (*I. Cikk*), a valahová tartozás jogát, a békés gyülekezéshez való jogot (*VIII. Cikk*), a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát (*X. Cikk*), az egészséges környezethez való jogot (*XXI. Cikk*) stb., amelyek védelmi szintje elsősorban és alapvetően közjogi, de amelyek adott relációban relatív magánjogi tényállássá is válhatnak, amikor a magánjogi védelmet a személyiségvédelem generálklauzulája biztosítja, de az alanyi jog a maga konkrét tényállását az Alaptörvényben találja meg.

A személyhez fűződő jogok másik csoportjában nem a tényállást, hanem az alanyi jog tartalmát találjuk meg az Alaptörvény vonatkozó alapjogi rendelkezésében. Így pl. az új Ptk. 2:43. §-ának b) pontja szerint magánjogi oltalom alatt áll a személyes szabadság, a magánélet és a magánlakás. Ennél többet azonban a Ptk. nem mond. Ezeknek a magánjogi alanyi jogoknak az alapjogi tartalma sokkal gazdagabb és sokatmondóbb. Az Alaptörvény *IV. és VI. Cikkei* tárgyalják ezeket az alapjogokat. A magánjogi jogalkalmazás az összefüggés kibontása nélkül nemcsak hiányos, de elfogadhatatlan.

Végül a harmadik csoport, a „kétfedelű” alanyi jogok csoportja, amikor az alaptörvényi hivatkozás csak kiegészítő, tetéző jellegű, de ez egyúttal teljesebbé és meggyőzőbbé teszi a biztosított személyiségi jogvédelmet.

Ezek a relációk egyértelműen bizonyítják, hogy mindenképpen létezik egy, nem is annyira szűk mező, ahol az Alaptörvény alapjogokra vonatkozó szabályai közvetlenül árnyalják a magánjogi jogviszonyokat, amely körben ezáltal lesz igazán élővé és realizálódottá az Alaptörvény, amelyről a magánjogi jogviszonyokkal való összefüggésében azért mondhatjuk, hogy az az *árnyalat joga*.